

„Miasta i miasteczka mazowieckie”,
ogólnopolska konferencja naukowa, Biezuń, 21 kwietnia 2016 r.

Podczas konferencji przedstawiono 12 referatów poświęconych różnym aspektom badań historii małych miast mazowieckich od średniowiecza do współczesności. Gospodarzem i głównym organizatorem spotkania było Muzeum Małego Miasta w Bieźuniu, Oddział Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu. Zebranych przywitał dyrektor Muzeum w Sierpcu — Jan Rzeszotar-ski. Dalej obrady poprowadził prof. dr hab. Dariusz Radziwiłłowicz z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W sesji, oprócz naukowców, uczestniczyli mieszkańcy Bieźunia, w tym uczniowie tamtejszego Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Orkana.

Pierwszy referat, „Muzeum Małego Miasta w Bieźuniu, Oddział Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, geneza, działalność i plany na przyszłość”, wygłosił mgr Jerzy Piotrowski (pracownik tegoż Muzeum). Wprowadził on słuchaczy w problematykę badań małych miast. Przybliżył także historię i współczesność obiektu, w którym zorganizowano konferencję. W następnym referacie, „Mury to za mało. Średniowieczne miasta i miasteczka Mazowska pod naporem Prusów”, dr Alicja Dobrosielska (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie) omówiła powody i przebieg najazdów pruskich na Mazowsze, a także ich konsekwencje, zarówno gospodarcze, jak i społeczne. Ciekawą dyskusję wywołała kwestia osadnictwa Prusów na Mazowszu.

Dr Leszek Zygnier (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie), „Lokacje miejskie na północnym Mazowszu (ziemia zawkrzeńska) w późnym średniowieczu”, przedstawił źródła dotyczące początków miast północnomazowieckich. Szczególną uwagę zwrócił na nieliczne prowadzone dotychczas na tym obszarze badania archeologiczne, między innymi w Płocku i Szreńsku. Podkreślił też niewykorzystany dotąd potencjał źródeł pisanych. Szczególną rolę w opracowywaniu zagadnień związanych z lokacją miast przypisał źródłom krzyżackim.

Mgr Wojciech Jerzy Górczyk (Muzeum Romantyzmu w Opinogórze) przedstawił „Topografię sakralną średniowiecznego Ciechanowa”. Próbował odpowiedzieć na pytanie, jakie świątynie istniały w średniowieczu na obszarze dzisiejszego Ciechanowa. Baza źródłowa do tego zagadnienia przedstawia się dość skromnie, gdyż dotychczas nie przebadano wykopaliskowo żadnego ciechanowskiego kościoła. Dwie świątynie wzmiankowane w źródłach pisanych nie zostały dotychczas zlokalizowane (kościół świętego Ducha i świętego Piotra), a kolejne dwie, znane z opracowań, w rzeczywistości nie istniały (kościół świętej Barbary, rotunda)¹. Referent zwrócił uwagę na zaskakujący fakt — w momencie przenosin miasta (w roku 1400) cały ośrodek kultu (kościół farny, klasztor augustianów) znajdował się poza obszarem rozmieszczonego miasta lokacyjnego. Dopiero później, w latach dwudziestych XV wieku, wybudowano kościół św. Małgorzaty na Nowym Mieście, nie stał się on jednak kościołem parafialnym.

Mgr Aleksandra Lis (Studium Doktoranckie Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, „Średniowieczny Ciechanów i ziemia ciechanowska w świetle źródeł pisanych i archeologicznych”) zaprezentowała podsumowanie prowadzonych dotychczas na obszarze Ziemi Ciechanowskiej badań archeologicznych. Prace wykopaliskowe na obiektach późno-

¹ R.M. Kunkel, *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006, s. 240.

średniowiecznych i wczesnonowożytnych przeprowadzono jedynie w samym Ciechanowie i w miejscowości Rzczyki-Orszyny. Przebadano dotychczas siedem stanowisk archeologicznych, z czego opublikowano wyniki prac na dwóch z nich. Już takie skromne badania pozwoliły wskazać aż cztery punkty osadnicze na obszarze miasta Ciechanowa — Farską Górę, domniemane podgrodzie, miasto lokacyjne i zamek. Ustalenia te dają dobry punkt wyjścia do dalszych analiz.

„Miasta północnego Mazowsza w epoce wczesnonowożytnej — stan badań i najpilniejsze potrzeby” przedstawił dr Radosław Lolo (Wydział Historyczny Akademii Humanistycznej im. A. Gieyszтора w Pułtusku). Autor wskazał opracowania i źródła, z których można korzystać studiując zagadnienia związane z historią Mazowsza wczesnonowożytnego. Podzielił je na trzy grupy: edycje źródłowe (w tym kartograficzne), podręczniki akademickie oraz syntezы dziejów miast. Wskazał na swojego rodzaju „aktywność” działań wydawniczych, sugerując usystematyzowanie prowadzonych prac. Szczególną uwagę zwrócił na opracowania dotyczące Wyszkowa², Płocka³ i Ostrołęki⁴. Za najpilniejsze uznał opracowanie kwestii demograficznych, analizę rejestrów poborowych oraz komór celnych.

Mgr Artur Makowski (Zakład Historii Nowożytnej do XVIII wieku Wydziału Historycznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu) zajął się zagadnieniem „Ochrony przeciwpożarowej w miastach i miasteczkach Mazowsza w XVIII wieku”, omawiając sposoby organizacji zabezpieczeń przeciwogniowych. Szczególną rolę w porządkowaniu miejskiej przestrzeni odegrała Komisja Dobrego Porządku.

Referat „Uroczystości publiczne epoki napoleońskiej w twierdzach Modlin i Serock” wygłosił dr Sławomir Jakubczak. Szczególnie świętowano wydarzenia takie jak imieniny cesarzowej i cesarza oraz zwycięstwa wojsk. Wyjątkowy charakter tych wydarzeń podkreślała między innymi architektura okresowa — bramy, łuki oraz specjalnie przystrojone ulice. Oprawę uroczystości stanowiły przemarsze, a także uliczne picie piwa i wina. Jako źródła Autor wykorzystał raporty, korespondencje, ale także prasę z epoki, w której opisywano obchodzone uroczystości. Referat ilustrowały fragmenty dziewiętnastowiecznych map oraz gazet.

Mgr Rafał Borkowski (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) zaprezentował „Małe miasto pogranicza. Biezuń w świetle inwentarza 1836 r.”. Analizowany spis dóbr biezuńsko-żuromińskich zawierał dużo informacji o okolicznych wsiach i folwarkach, między innymi o wysiewach, inwentarzu żywym, narzędziach, budynkach gospodarczych, łąkach i pastwiskach. Nieco mniej miejsca poświęcono w nim opisowi samego miasta i obiektów takich jak rynek, domy mieszkalne, spichlerz, karczma, młyny i pałac.

„Życie codzienne i zwyczaje robotnicze mieszkańców Żyrardowa w XIX wieku” analizował Daniel Siemiński (student historii na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie). Przedstawił skrótowo dzieje robotniczego Żyrardowa. Omówił wygląd dziewiętnastowiecznej osady fabrycznej oraz panujące w niej warunki mieszkaniowe. Poruszył też zagadnienia związane z trybem życia robotników oraz organizacją ich czasu wolnego.

„Cechy charakterystyczne dawnych budynków mieszkalnych Sierpca” przedstawił mgr Robert Piotrowski (Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu). Zwrócił szczególną uwagę na trzy zagadnienia: próby omińnięcia przepisów zakazujących stosowania drewna, bardzo bogate dekoracje domów oraz szerokie stosowanie podcieni wnekowej. Omawiane kwestie zobrazował licznymi fotografiami sierpeckich budynków mieszkalnych.

Mgr Adam Sokołowski (Muzeum Północno-Mazowieckie w Łomży) przedstawił zagadnienia „Z dziejów ludności żydowskiej w Łomży w latach 1494–1942”. Żydzi obecni byli w tym

² D. Gimpel, *Dzieje Wyszkowa*, red. H. Samsonowicz, Warszawa 1984.

³ *Dzieje Płocka*, t. I: *Historia miasta do 1793 roku*, red. M. Kallas, Płock 2000.

⁴ Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka — dzieje miasta*, Wrocław 1967.

mieście już w XV wieku, o czym świadczą wzmianki o ich konfliktach z innymi mieszkańcami. Ich dalsze losy można rekonstruować jedynie na podstawie informacji o zakazach osiedlania się w mieście. Dopiero z XIX wieku dysponujemy większą liczbą danych o konkretnych postaciach. Okres obecności Żydów w Łomży zamyka rok 1942, w którym zlikwidowano łomżyńskie getto. Prezentację A. Sokołowskiego wzbogacił interesujący materiał ikonograficzny.

W referatach przedstawiono szerokie spektrum, zarówno chronologiczne, jak i geograficzne i tematyczne. Dla osób, które nie tylko zawodowo zajmują się historią Mazowsza, mogą stanowić inspirację do dalszych badań. Niejednokrotnie badacze podkreślali szczupłość bazy źródłowej oraz mnogość zagadnień dotychczas nie poruszanych w piśmiennictwie przedmiotu. Dzieje małych miast i miasteczek Mazowsza nadal są słabo poznane, ale konferencje takie jak ta w Bieżuniu przyczyniają się do uzupełnienia tej luki.

Materiały konferencyjne zostaną opublikowane w numerze 30. „Bieżeńskich Zeszytów Historycznych”, którego promocja planowana jest w grudniu 2016 roku.

W przerwie obrad uczestnicy mieli możliwość zwiedzania wystawy muzeum, urządzonej w budynku dawnego szpitala z XVIII wieku. Składa się ona z dwóch części. Na parterze zaaranżowano mieszkanie lekarza z małego miasteczka — gabinet lekarski, salonik i sypialnię, na piętrze zaś znajduje się ekspozycja „Bieżeń i jego mieszkańcy w dawnych czasach”.

Aleksandra Lis

(Warszawa)

